

- sedert het opmaken daarvan tot 1899. 's Gravenhage, 1935, (22 blzn.). 8°.  
 — Correcties op de Aanvullende catalogi. T. z. pl., 1936. (2 blzn.). 8°.  
 Overdruk uit: Muntverslag over het jaar 1934, blz. 61—81, 1935, blz. 71—72.  
 Ten geleide. (Oud Utrecht. Teekeningen van Jul. Terlingen met een voorwoord van dr. W. A. F. Bannier. Utrecht [, 1935]. 4°. Blz. 1).  
 Het Bartholomei- en het Agnes- en St. Catharijne-gasthuis. (Maandbericht der afd. Utrecht der Nederlandsche vereeniging van huisvrouwen X-1936, no. 7, blz. 10—11, no. 8, blz. 8—10).  
 Aanteekeningen met betrekking tot de viering van het tweehonderdjarig bestaan der Utrechtsche hoogeschool in 1836 van de hand van prof. dr. G. Moll. Met portret. (Jaarboekje van „Oud-Utrecht” 1936, blz. 49—172).  
 Een curiosum uit de oude munterswereld. Met afbn. (Alsvoren 1937, blz. 76—80).  
 Utrecht als historisch centrum. Met afbn. (Utrecht, sticht en stad II-1937, blz. 24—25; Reizen en trekken XXXI-1937, blz. 687—688).  
 Utrecht als stad van wetenschap en kunst. (Utrecht, sticht en stad II-1937, blz. 23).  
 Het derde eeuwfeest der Utrechtsche universiteit, Juni 1936. Utrecht, 1937. (VIII en 134 blzn. met pltn.). 4°.

- Amerongen en Zuylenstein. (Maandblad van „Oud-Utrecht” I-1926, blz. 34—39).  
 Het kasteel de Haar. (Alsvoren II-1927, blz. 42—44).  
 Vechten. (Alsvoren blz. 58—61).  
 De Vecht van Utrecht tot Vreeland. (Langs de Vecht... [Utrecht, 1928]. 8° Blz. 2—4).  
 Excursie naar Zuylen en Goudesteyn. (Maandblad van „Oud-Utrecht” III-1928, blz. 42—44).  
 De kasteelen- en kerketocht [naar Heemstede, Rijnhuizen en de St. Nicolaaskerk te Jutfaas]. (Alsvoren IV-1929, blz. 37—40).  
 Nyenrode. (Alsvoren VII-1932, blz. 34—35).  
 Kasteelen in het Sticht. Met afbn. (Utrecht, sticht en stad I-1934, blz. 49—51).

- Dr. Mr. S. Muller Fz. 22 Januari 1848—22 Januari 1918. (Utrechtsch prov. en stedel. dagblad 21 Jan. 1918 A.).  
 Dr. Mr. S. Muller Fz. en het Historisch genootschap. (Nederlandsch archievenblad XXVII-1919, blz. 90—93).  
 Dr. Mr. Samuel Muller Frederikszoon †. 22 Januari 1848—5 December 1922. (Utrechtsch prov. en stedel. dagblad 6 Dec. 1922 M.).  
 Dr. Mr. Samuel Muller Fz. Met portret. (Jaarboekje van „Oud-Utrecht” 1924, blz. 21—27).  
 Dr. Fockema Andreae en Oud-Utrecht. (Het Centrum 17 Sept. 1926).  
 De burgemeester [dr. J. P. Fockema Andreae] en de historie onzer stad. (Utrechtsch prov. en stedel. dagblad 17 Sept. 1926 A.).  
 J. J. van Noorle Jansen †. (Alsvoren 12 Oct. 1929 O.).  
 In memoriam F. Albers. (Alsvoren 14 April 1930 A.).  
 Dr. K. Heeringa. Aftredend rijksarchivaris in de provincie Utrecht. Met portret. (Alsvoren 24 Dec. 1932 A.).  
 In memoriam dr. G. Schenk. (Omnibus. Maandblad voor gymnasiasten XI-1934, blz. 145—146).  
 K. Jansma. Een jubileum bij de Vereenigde gods- en gasthuizen. Met portret. (Utrechtsch prov. en stedel. dagblad 16 Maart 1934 A.).  
 C. W. Wagenaar. 1860—22 Maart—1935. Met portret. (Alsvoren 13 Maart 1935 A.).  
 Prof. dr. A. A. Nijland †. (Maandblad van „Oud-Utrecht” XI-1936, blz. 57).  
 † Dr. W. P. Hubert van Blijenburg. Directeur V.V.U. Febr. 1928—Oct. 1936. Met portret. (Utrecht, sticht en stad II-1937, blz. 7).

## EENIGE MEDEDEELINGEN OVER DE GREBBE-LINIE.

Sedert eeuwen reeds heeft de grens tusschen de provinciën *Utrecht* en *Gelderland*, van de Zuiderzee tot den Neder-Rijn, het karakter gehad van een natuurlijke grens. De in die grensstrook gelegen *Geldersche vallei* toch was op vele plaatsen vrij gemakkelijk onder water te zetten als zulks niet reeds van nature het geval was. Geen wonder dus dat destijds, toen in de Nederlandsche Republiek nog het provincialisme hoogtij vierde, van Utrechtsche zijde het denkbeeld is opgekomen om die strook, door den aanleg van militaire verdedigingswerken, met het water als hindernis ervoor, sterk te maken tegen aanvallers, als hoedanig aanvankelijk „de Gelderschen” werden aangezien, later tegen een buitenland-schen vijand, die na forceering der groote rivieren over de Veluwe zou kunnen naderen.

Dit denkbeeld, waaraan de wensch om het grondgebied van het eigen gewest in zijn vollen omvang te verdedigen (ongeacht de sterkte van de weerstandslijn) niet vreemd was, heeft geleid tot het ontstaan van de z.g. *Grebbelinie*, waarvan hierna uit de geschiedenis der 17e en 18e eeuw het een en ander wordt medegedeeld.

Over de tegenwoordige militaire beteekenis ervan zal in dit blad uiteraard worden gezwezen. Overigens kan de lezer, uit de lessen der geschiedenis en naarmate hij bedeed is met kennis van de zoo eigenaardige terreinsgesteldheid dezer landstreek, voor zichzelf wellicht een oordeel vormen.

De naam „Grebbelinie” doet eenigszins vreemd aan, als men weet dat de eigenlijke *linie*, een doorlopende verdedigingswal met voorgelegen gracht, zich uitstrekt van het werk aan den *Rooden Haan* (nabij Veenendaal) in het Zuiden, tot *Krachtwijk* (gemeente Hoogland) aan de Eem, ten Noorden van Amersfoort. De *Grebbe* daarentegen ligt, zooals bekend, aan den Rijn tusschen Rhenen en Wageningen.

Van de *voornaamste vestingwerken* (meerendeels oude, niet meer in gebruik zijnde, forten, schansen en batterijen) der *linie* noemen wij — in de volgorde waarin zij bij de excursie zoo mogelijk zullen worden bezocht:

*het werk aan de Glashut* (even benoorden Amersfoort aan de Eem), een gebastioneerde schans met open achterzijde of keel, vóór de *linie* gelegen;

*de batterij aan de Roffelaarskade*, twee geïsoleerde bastions, eveneens aan de keel open;

*de werken aan de Lambalgerbrug*, bij Scherpenzeel, bestaande uit eenige batterijen in de *linie* en een hooge lunette tusschen de Lunterensche beek en de Broekersloot;

*het voorwerk aan den Engelaar* (gebastioneerd) ten Westen





en het rondom gesloten *werk aan den Daatselaar* (ten deele gebastionneerd en ten deele als sterreschans gebouwd, met groote binnenruimte of terreplein) ten Noorden van Renswoude;

*het fort aan de Buursteeg*, op de spoorlijn nabij de Klomp, zijnde een groot hoornwerk waarvan de vleugels en keel worden bestreken door kleine achtergelegen redoutes;

*het werk met voorwerk en sluizen aan den Rooden Haan*;

*het hoornwerk aan de Grebbe*, met voorliggend getenaillleerd ravelijn, aan beide zijden van den Rijnbandijk, gezamenlijk omringd door een enveloppe of contrescarp; voorts de drie, aan elkaar verbonden, *bastions op den uiterwaard, de Rijnbatterij en de Bergbatterij*.

Door een inundatiesluis in de Grebbewerken kan rivierwater op de Grift worden ingelaten; deze stroomt door sterk doorsneden en laaggelegen veengronden en wordt bij den Rooden Haan weer afgesloten door een sluizencomplex, dat doorlaat naar de liniegracht mogelijk maakt. Door kaden en z.g. slaperdijken wordt de inundatie vóór de linie begreind en in een aantal kommen met verschillend peil verdeeld.

#### Historisch overzicht (17<sup>e</sup> en 18<sup>e</sup> eeuw).

(Zie de literatuur-opgave aan het slot).

Reeds begin 1628 had de provincie Utrecht de Grebbe-linie willen maken en door eenige ingenieurs daartoe het terrein doen verkennen, zooals blijkt uit den brief van 18 Juli 1629, door de Gedeputeerde Staten dier provincie aan Graaf *Ernst Casimir* (bevelhebber der troepen in de Betuwe tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch en den inval van de Spanjaarden in de Veluwe) geschreven en waarin een vrij nauwkeurige omschrijving der te maken linie voorkomt: „een lantweer tusschen den Grebbedyck ende Amersfoort ende van daer voorts langens de Eem tot de Zuerzee toe”. Blijkens den brief was men reeds: „op de Grebben yts begonnen „om die pas aldaer te besetten”; verder zou „een harden wegh (om „trent die Emmickhuysen berch liggende) met een fort dienen be- „waert, ende die berch die daarover commandeert geretrancheert”, terwijl ook op eenige andere wegen „stercke retranchementen” werden noodig geacht.

Hoewel Prins *Frederik Hendrik* en de Staten van *Holland* van oordeel waren dat een betere verdediging kon worden verkregen door den weg bewesten den Vaartschen Rijn en de Vecht te versterken, besloten de Gedeputeerde Staten van *Utrecht* toch, een retranchement of wal te doen maken van de Grebbe tot aan de Zuiderzee, de Grebbe-dijk op verscheidene plaatsen door te steken en de sluizen aldaar te openen om het land onder water te zetten.

Aan de bevelen daartoe is slechts gedeeltelijk gevolg gegeven, zoodat de linie onvoldoende gereed was toen de vijand er vóór kwam.

27 Juli 1629 waren de sluizen aan de Grebbe geopend en ook daarna heeft men tot in Augustus het water ingelaten in de richting van Amersfoort. Ook werd de dijk tusschen de Grebbe en Wagingen over 70 roeden lengte 3 à 3½ voet afgegraven en in die afgraving gaten gemaakt, door welke nog in October het water naar binnen liep.

Het maken van de vestingwerken ondervond door de meeningsverschillen tusschen de erbij betrokken colleges vertraging. Begin Augustus echter kwam o.a. de kapitein-ingenieur *Van den Bosch* naar Rhenen om den voortgang te bevorderen en zelfs zonden de Staten van *Holland* een ingenieur om het opzicht te houden, alsmede de huisluiden van hun Provincie ten oosten van de Vecht wonende, om aan de schans bij *Woudenberg* en aan de linie te werken: „om tot haar eigen vrydom den vyand soo veel hooger te „stuitten” (Resoluties St. v. Holl. 3, 6 en 7 Aug. 1629).

11 Augustus was genoemde schans gereed en werd door de Gedeputeerde Staten van *Utrecht* machtiging verstrekt, de werken tusschen die schans en Amersfoort aan te besteden. Hoewel ook het fort aan den *Rooden-Haan* toen gereed was, heeft men toch geen ernstigen tegenweer geboden, zoodat de vijand 13 Augustus erin slaagde te Scherpenzeel achter de linie te komen en de *werken aan de Grebbe*, welke in de keel niet gesloten waren, niet meer verdedigd konden worden. *Amersfoort* gaf zich 14 Augustus aan Montecuculi over. Doch reeds den volgenden dag kwamen de Staten-Generaal, met den Raad van State, te *Utrecht* en werd aldaar, in overleg met den Prins, de krachtige verdediging van de *Utrechtsche Linie* en van de stad *Utrecht* zelf, terhand genomen.

Het is bekend, hoe de inneming van *Wesel* op 19 Augustus den vijand spoedig daarop noodzaakte, van verdere aanvallen op *Holland* af te zien.

Dat de Staten van *Holland* in de *Utrechtsche linie* het grootste belang stelden, kwam niet alleen omdat zij voor de verdediging van *Holland* veel nuttiger was dan de Grebbe-linie, maar ook omdat die Staten meenden dat de *Utrechtsche linie* bij een doorbraak van den Lekdijk tot waterkeering zou kunnen dienen.

Op aandringen van de *Utrechtsche Staten* en den Stadhouder werd nochtans in September 1629 met de werken van de Grebbe-linie doorgestaan: een redoute aan den *Rooden Haan* werd aanbesteed en aan de drie schansen te *Woudenberg* en de fortificaties aan de *Grebbe* werd voortgewerkt. Zij werden niet voltooid: „om de dispariteyt van d' advisen der Provinciën” (Res. H. H. M. 1 Dec. 1629).

In 1672 waren alle, in 1629 gemaakte, werken, zoowel van de *Utrechtsche* als van de Grebber-waterlinie, door verwaarloozing geheel vervallen.





In de eerste maanden van 1672 ondernam men wederom een inspectiereis naar beide liniën, waarvan 6 Febr. het verslag aan de Staten van Holland werd ingediend, doch de onderhandelingen met Utrecht over de te maken werken gaf weer groote oneenigheid. Zoo wilden de steden *Rhenen*, *Wijk bij Duurstede* en *Amersfoort* niet in de kosten van de Utrechtsche linie meebetalen als de Grebbelinie niet werd gemaakt, terwijl in *Utrecht* de edelen en de stad hun toestemming niet wilden geven tot het maken van de Grebbelinie vóórdát zou zijn besloten dat de Utrechtsche linie uitgevoerd zou worden.

De op 22 April genomen beslissing om voorloopig alleen de Utrechtsche linie (volgens het tegenwoordige beloop der Nieuwe Hollandsche Waterlinie) te maken en dat van de Grebbe-linie uit te stellen totdat de tijd dit zou toelaten, werd in Mei wederom ingetrokken en tenslotte heeft, na de bekende vergadering te Utrecht op 17 Juni, Prins Willem III, min of meer op last van de Staten-Generaal, bevel gegeven, dat het leger uit Utrecht zou teruggaan in de *Hollandsche linie* (ten Westen van Utrecht) en dat die linie zou worden versterkt. Dientengevolge is de stad Utrecht van 23 Juni 1672 tot 23 November 1673 in handen der Franschen geweest.

In Maart 1701 diende *Coehoorn*, na een terreinopneming door den Ingenieur *Gerard Passavant* en den Landmeter *Bernard de Roy* <sup>1)</sup>, aan de Staten-Generaal een ontwerp in voor de inundatiën der *Grebbelinie*, alsmede het voorzien van *Amersfoort* met „eene goede gelunetteerde contr' escarp". 8 Juni 1701 werd tot de uitvoering van dit en andere ontwerpen besloten.

Het eerste nauwkeurige onderzoek omtrent de landen in de Grebbevallei werd op last van den Raad van State, in 1742 ingesteld door den Directeur *de Roy*. Hij grondde daarop zijn ontwerp tot het vormen der linie. Dientengevolge zijn de werken bepaald waaruit zij zou moeten bestaan. Van 1745 dateeren de eerste dezer; in 10 jaren tijds is het grootste nog bestaande gedeelte afgewerkt en in 1785—86 en volgende jaren verbeterd. Groote sommen zijn toen aan de linie besteed <sup>2)</sup>.

In het laatst der 18e eeuw en in het begin der 19e eeuw schijnt er ernstig aan gedacht te zijn, om van de Grebbe- en niet van de

1) 1 Dec. 1702 bevorderd tot Ingenieur en in 1737 Kolonel, Directeur der fortificatiën.

2) W. A. Bachiene in zijn *Algemeene Geographie* (2e deel, VIe boek. 1769) beschrijft den aanleg van de Grebbelinie als volgt (blz. 340):

„Maar ten besluite onzer Beschrijving van Utrecht hebben we nog iets te „zeggen van de *Linie*, welke aan de Oostzijde dezer Provincie, in den jare 1745 „en 1746, terwijl de oorlog wegens de Pragmatique Sanctie duurde, aangelegd is, „om niet alleen het Sticht, maar ook Holland tegen eenen inval der vijanden „te dekken. Deze Linie begon men bij *Rhenen* aan de Greb, van waar zij Noord-

Utrechtsche Linie het hoofdbolwerk onzer verdediging tegen een uit het oosten oprukkenden vijand te maken. Een nauwkeurige verkenning van het terrein in 1806 en 1807 ondernomen, gaf echter aanleiding, dat op voorstel van den generaal *Kragenhoff* van dit denkbeeld werd afgezien.

Toch is in de 19e eeuw nog veel aan de Grebbelinie en hare inundatiemiddelen gewerkt en verbeterd.

#### Litteratuur over de Grebbelinie

(gebruikt bij de samenstelling van het historisch overzicht).

*J. P. de Bordes*. De verdediging van Nederland in 1629. (Utrecht, 1856).

*Jhr. J. W. van Sypesteijn* en *J. P. de Bordes*. De verdediging van Nederland in 1672 en 1673. ('s-Gravenhage, 1850), 2e deel.

*Jhr. J. W. van Sypesteijn*. Het leven van Menno baron van Coehoorn. (Leeuwarden, 1860).

*A. C. Th. Gevers Leuven*. Overzicht van Neêrlands verdedigingsmiddelen. ('s-Gravenhage, 1869).

*M. H. J. Plantenga*. Militaire aardrijkskunde van Nederland. 2e druk. (Breda, 1894).

#### Besluit.

In het voorgaande is de beteekenis van de Grebbelinie slechts gezien uit het oogpunt van geschiedenis en oudheidkunde.

Er is echter nog een reden, waarom een bezoek aan de oude vestingwerken dier linie zoozeer — en voor velen wellicht het meest — de moeite loont: het *natuur-* en het *landschapsschoon*, dat zij bieden. Wat het natuurschoon betreft, spreken voor zichzelf de kleinere werken als de Glashut, Lambalgen, de Engelaar, de Daatselaar, doch ook het grootere werk aan de Buursteeg. Hierop is in een artikelenreeks in het Utrechtsch Dagblad van October en November 1936 terecht de aandacht gevestigd en de Stichting „Het Utrechtsch Landschap" heeft vele van die werken onder haar deskundig toezicht. De Roode Haan en de werken aan de Grebbe imponeeren meer door hun massale aardwerken, het zijn echte monumenten in het landschap.

„waarts voortgetrokken werd, genoegzaam langs den rand der Provincie, tot „voorbij Amersfoort, daar men dezelve deed eindigen.

„Deze Linie moest haare Sterkte voornamelijk ontvangen door het water „van de Greb en van de Beken, dat bij Amersfoort naar de Eem vloeit, en 't geen, „van afstand tot afstand, door Stenen Sluizen en dwarsdijken opgehouden werd, „om 't Land, dat voor de Linie ligt, te laten onderlopen. Ook werd aan den „mond van de Greb, op den oever van den Rhijn, daar de Hoofdsluis was, eene „Schans aangelegd, ter verdediging van deze Sluis. Of deze Linie aan het oog „merk zou beantwoord hebben, daar over werd in dien tijd verschillend geoor„deeld; 't is gelukkiger geweest voor de Republiek, dat de Vrede, in den jare „1748, daar op gevolgd, de gelegenheid weggenomen heeft, om 'er bij ervaren„heid de proef van te nemen". Hier is een voorzichtig, 18e-eeuwsch Hollander aan het woord!





Alle echter zijn tevens *monumenten van Nederlandsche cultuur*, van nationale ingenieurskunst. De Stichting „Menno van Coehoorn” heeft zich tot taak gekozen, deze en andere historische vestingwerken in Nederland in stand te houden als gedenkteekenen van Geschiedenis en Kunst en als natuurmonumenten, om zodoende bij te dragen tot het bewaren van zinrijke overblijfselen en eerbiedwaardige traditiën uit ons nationaal verleden en tevens in het Nederlandsche Volk den zin voor kunst- en natuurschoon te ontwikkelen en te bevorderen.

Het is voor schrijver dezès een voorrecht, haar hiermede bij de leden van „Oud-Utrecht” in te leiden en aan te bevelen.

W. H. SCHUKKING

*Luitenant-Kolonel der Genie, Secretaris der Stichting „Menno van Coehoorn”.*

#### ACADEMICA HISTORICA TRAIECTINA. IV.

W. A. F. Bannier,  
*Het derde eeuwfeest der  
Utrechtsche universiteit, Juni  
1936. Utrecht, 1937. (VIII  
en 134 blzn. met pltn.) 40.*

Het overzicht, dat dr. Bannier in de laatst uitgekomen nrs. van dit Maandblad heeft gegeven van de geschriften, die naar aanleiding van het 300-jarig bestaan der Utrechtsche hoogeschool in 1936 zijn verschenen, is niet volledig, hoe twijfelachtig dat ook in werk van zijn hand moge schijnen. In dit bijzondere geval is het echter begrijpelijk en kon het bezwaarlijk anders.

Aan dat overzicht ontbreekt nl. de vermelding van het verslag der feestviering, dat door dr. B. zelf, in opdracht der herdenkingscommissie, werd samengesteld.

In formaat en uitvoering aansluitend bij het door prof. Kernkamp verzorgde gedenkboek (vgl. blz. 8-11), geeft het een getrouw en prettig te volgen verhaal van de voorbereiding en van het verloop der academiefeesten, dat door een dozijn platen wordt verduidelijkt en ver-

levendigd. Als bijlage is een afdruk toegevoegd van de meer dan honderd hulde-adressen, die voornamelijk door binnen- en buitenlandse hoogescholen aan de jubilerende zusterinstelling zijn aangeboden.

Sedert het eerste eeuwfeest in 1736 heeft regelmatig bij elk 50-jarig bestaan der Utrechtsche hoogeschool een geschrift het licht gezien, waarin een min of meer uitvoerig verslag der telkens gehouden feestviering is gegeven. Onder dat viertal is er echter geen, dat de gebeurtenissen zoo volkomen en zoo overzichtelijk weergeeft als in het ook grafisch verdienstelijk en smaakvol verzorgde gedenkschrift van 1936 het geval is. En niet alleen is het van beteekenis om de zorgvuldige documenteering, maar vooral ook om de wijze waarop de hartelijke deelneming van stad en land tot uitdrukking is gebracht, de plaats der Utrechtsche hoogeschool in het wetenschappelijk wereldverband is aangetoond.

Het blijft een waardige gedachtenis aan de luisterrijke herdenking van 1936.  
E.

## MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN  
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

24 MEI  
1938

ONDER REDACTIE VAN:  
G. A. EVERS

13<sup>e</sup> JAARGANG  
N<sup>o</sup> 6

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

### MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING.

#### Kasteelentocht langs de Grebbelinie op 28 Mei a.s.

Het bestuur herinnert de leden aan den tocht door het gebied der voormalige Grebbe (Grift)-linie tusschen Amersfoort en Rhenen, die op Zaterdag 28 Mei a.s. wordt gehouden. De tocht zal per auto (A.T.O.-wagens) plaats vinden en des namiddags te half twee uur in het Hoogelandsche park aanvangen en daar tegen zes uur eindigen.

De kosten bedragen f 1.50 per persoon voor de leden, die van de door het bestuur beschikbaar te stellen auto's gebruik willen maken, f 0.50 per persoon (als aandeel in de algemeene onkosten) voor de leden, die met eigen wagen willen meerijden.

Deelnemerskaarten kunnen tot en met Donderdag 26 Mei a.s. aan het kantoor der Rotterdamsche Bankvereniging, Oudkerkhof 11, worden gekocht. Na tijdige overschrijving of storting op postrekening no. 2679 van dat kantoor worden ze ook gaarne per post toegezonden.

Aan dezen tocht kan door de leden van de Stichting „Het Utrechtsch Landschap” en van de vestingbouwkundige Stichting „Menno van Coehoorn” met hunne dames worden deelgenomen.

Tot en met Vrijdag 27 Mei a.s. ligt in de Universiteitsbibliotheek aan de Wittevrouwenstraat eene op de Grebbe-linie en haar naaste omgeving betrekking hebbende collectie platen en kaarten uitgestald, die des namiddags van 2-4½ uur voor belangstellenden te bezichtigen is.

Voor verdere bijzonderheden wordt naar de in het vorige nummer afgedrukte beschrijving verwezen.

Namens het Bestuur: Mr. H. WALLER, Voorzitter.

Mr. J. W. C. VAN CAMPEN, Secretaris,  
(Frederik Hendrikstraat 72).





# UTRECHT ALS GILDESTAD. I.

B-26809

Het gildewezen heeft, zoolang het in ons land bestond, in de stad Utrecht een voorname rol vervuld. Nadat in het middel-eeuwsche Utrecht een sterk politiek en militair gildebewind zich had doen gelden (waaraan de overgang van de temporaliteit van het Sticht in 1528 een einde maakte), bleven de gilden in het 17e en 18e eeuwse Utrecht een belangrijken economischen en socialen invloed uitoefenen op de Stichtsche samenleving. Voor de — nog steeds ongeschreven gebleven — economische geschiedenis van Oud-Utrecht leveren de gilden onontbeerlijke bouwstoffen. Voor hen, die in de maatschappelijke ontwikkeling van onze stad belang stellen, zij daarom de aandacht gevestigd op een recente publicatie van de serie „Bijdragen voor Economische Geschiedenis” (onder leiding van Prof. Dr. Z. W. Sneller): een studie van Dr. C. Wiskerke aan „De afschaffing der gilden in Nederland” gewijd.

De afschaffing der gilden — in Frankrijk reeds in 1791 definitief beslist, al heeft het ook dáár aan reacties op de wettelijk ingestelde bedrijfsvrijheid niet ontbroken — heeft in ons land een langdurig en avontuurlijk proces doorlopen. Weliswaar had de Staatsregeling van 1798 alle gilden, corporatiën of broederschappen van neringen, ambachten en fabrieken vervallen verklaard, maar de aldus grondwettelijk voorgeschreven liquidatie der gilden liep al vrij spoedig op een mislukking uit. Onder de Staatsregeling van 1801 valt dan een feitelijke herleving van de gildenorganisatie te constateeren. Tijdens het raadspensionarisschap van Schimmelpenninck is de beheerder van 's Lands financiën Gogel echter voortdurend in de weer het wederrechtelijk herstel der gilden te beletten. De „wet op de Corporaties” van 30 Januari 1808 geeft onder Koning Lodewijk wettelijken vorm aan een regeling der nationale bedrijfsvrijheid, maar ook de uitvoering van deze wet liep weder op een fiasco uit. Tijdens de inlijving bij Frankrijk wordt de toestand hier te lande op het gebied der gilden verwarder dan ooit: de corporatiewet van 1808 was niet ingetrokken, de Fransche wet op de afschaffing der gilden nog niet afgekondigd. Eerst onder Koning Willem I wordt — bij Koninklijk Besluit van 23 October 1818 — het lot der gilden in Nederland definitief beslist. Het verhaal van deze economische Odyssee, waaromtrent in onze beperkte gilde-literatuur de meest uiteenlopende meeningen bestaan, is om verschillende redenen interessant en de schrijver komt op verscheidene punten tot conclusies, die afwijken van de tot nog toe veelal gangbare zienswijzen omtrent het verval en de afschaffing der gilden. Het door Dr. Wiskerke ingestelde onderzoek naar de omstandigheden, waaronder voor meer dan een eeuw in Nederland de ontwikkeling verliep van het gilde-

systeem naar het stelsel der bedrijfsvrijheid, is in het licht der thans in gang zijnde sociaal-economische evolutie bovendien niet zonder actualiteit.

\* \* \*

Ter inleiding van zijn eigenlijke, in den titel van zijn studie aangegeven, onderwerp schetst de schrijver de beteekenis der gilden in de 18e eeuw, zoowel ten opzichte van de productie voor de verre- als voor de locale markt. Na dit — voor wat Utrecht betreft, reeds o.a. door Overvoorde, Joosting en Muller bearbeide — terrein betreedt de heer Wiskerke aan de hand van eigen archief-onderzoek de kronkelwegen, welke tot de afschaffing der gilden hebben geleid en die voor een groot gedeelte over Utrechtsch grondgebied voeren. Evenals de schrijver aan Utrechtsche voorbeelden demonstreert, dat de groot-kapitalistische expansie van het zich industrialiseerend bedrijfsleven in de 18e eeuw geenszins de afschaffing der gilden noodzakelijk heeft gemaakt — zoowel buiten als binnen gildenverband kon het voor expansie en export in aanmerking komende grootbedrijf de uitzetting zijner productie-capaciteiten bewerkstelligen — zoo leveren ook Utrechtsche feiten den schrijver bewijsmateriaal, dat de afschaffing der gilden door de grondwet van 1798 geenszins den feitelijken dood van het gildewezen bezegeld heeft, maar dat integendeel de zin tot stedelijke gebondenheid voor verschillende beroepen de oude gilde-organisatie nog tal van jaren heeft weten te handhaven; een aarzeling en verwarring, welke ook sterk tot uiting kwam bij de liquidatie der gildebezittingen, waarvan men er heden ten dage nog twee in Utrecht aantreft: de bakkersziekenbus met een bezit van 3800 gulden en het marsliedenfonds met 12000 gulden, waarvan de jaarlijksche rente ten goede komt aan Maatschappelijk Hulpbetoon.<sup>1)</sup>

Eenige Utrechtsche curiosa uit den gilden-tijd mogen hier ter plaatse aan de studie van Dr. Wiskerke worden ontleend.

\* \* \*

Speciaal ten opzichte van de ontwikkeling van het grootbedrijf zien wij in de 18e eeuw de oude gilstad Utrecht op de bres voor het stelsel der bedrijfsvrijheid, dat in andere steden juist van het gildewezen de meest mogelijke tegenwerking ondervond. Dr. Wiskerke memoreert in dit verband het geval van een bekenden Leidschen „fabriekur”, Simeon Elin de Jonge, die, in zijn vaderstad door hallen- en gildenorganisatie al te zeer bedreigd, met zijn geheele bedrijf naar Utrecht verhuisde. De Utrechtsche vroedschap ontving den „voornaam coopman en drapier” met open armen, mede in verband met „de apparentie door meer andere gevolgt te sullen worden”. De fabriekur de Jonge kreeg gratis





burgerrecht en andere „vrijdommen en exemptiën”, terwijl tevens van stadswege eenige installaties voor de draperie in gereedheid werden gebracht.

De schrijver vestigt voorts de aandacht op den vroeg-kapitalistische bedrijfsvorm der *manufactuur* als bekende verschijning in het 18e eeuwse Utrechtsche bedrijfsleven. Aan den rand der hooge diluviale gronden vonden vele bedrijven in Utrecht (en Amersfoort) <sup>2)</sup> een bevoorrechte positie door de mogelijkheid van waterkracht. Voor Utrecht geldt sterk Sombart's aanduiding van de 17e en 18e eeuw als „das klassische Zeitalter der Mühle”; de mechanische beweegkracht werkte ook te Utrecht de industriële concentratie in de hand. In dit verband herinnert de schrijver aan de lotgevallen van de Utrechtsche vingerhoed-industrie, de „vingerhoedmolen”, welke met haar interlocale prijs- en productieovereenkomsten tot de voorlopers van de tegenwoordige kartels gerekend kan worden; de „sijdereederij” en de zijden-garentwinderij van van Mollem („Zijdebalen”), welke in de 18e eeuw een welhaast Europeesche vermaardheid had <sup>3)</sup>; de fabriek voor half-katoenen stoffen, bombazijn, molton enz. van I. B. van Erven, bij de Plompetoren; de „fabrieken” van heel- en half zijden en van zijden-wollen en linnen-wollen stoffen van Zwartendijk en van Bettink en de mechanische katoenspinnerij aan de noordzijde van de stad (naast het verbindingsstroompje tusschen de Westerstroom en de Vecht), het meest geavanceerde bedrijf in het 18e eeuwse Utrecht, een unicum in onze Republiek, waarbij 10 jaren na Arkwrights revolutionerende uitvinding voor het eerst in Nederland gebruik gemaakt werd van het vermaarde water-frame. <sup>4)</sup>

De sterke kapitaalsinvesteringen, de ondernemingsvorm der firma, de arbeidsconcentratie, het principe der arbeidsverdeling en het feit, dat de leiding was opgedragen aan deskundige bedrijfsleiders, wijzen erop, dat deze Utrechtsche ondernemingen buiten het kader der normale ambachtsbedrijven traden en men hier te doen heeft met vroege voorboden van het modern kapitalistische grootbedrijf. Deze Utrechtsche ondernemingen kunnen dan ook niet gebonden geweest zijn aan een beperkend gildewezen en hun verval kan evenmin aan een belemmerende gilden-organisatie worden toegeschreven. Veeleer moet aan andere oorzaken gedacht worden: hooge loonstandaard en import van goedkope buitenlandse stoffen. Wat de hooge arbeidsloonen betreft, acht de schrijver ten opzichte van de Utrechtsche textiel-ondernemingen, de verklaring, dat alle verval der mechanische industrieën daaraan te wijten zou zijn, niet geheel afdoende. „De zware loondruk op de arbeidsintensieve textielnijverheid — aldus Dr. Wiskerke — zou althans in deze branche succes doen verwachten van een gemechaniseerd bedrijf. Dat de ingrijpende omvormingen

van de Engelsche textielindustrie in het laatste kwart der 18e eeuw, welk men gewoon is met den naam industriële revolutie te bestempelen, geen weerslag wekten in de Hollandsche binnensteden, kan geen al te groote verwondering wekken. Dat echter de overgang naar moderne methoden in Utrecht voor langen tijd tot een enkele, mislukte poging beperkt bleef, is zeer bevreemdend, daar de industriële ontwikkeling hier zoowel naar den omvang als naar den ontwikkelingsgrond alle beloften voor een breede ontplooiing in zich scheen te houden”.

In geen geval is — tot deze conclusie komt Dr. Wiskerke — het te Utrecht aan het gilde-milieu te wijten geweest, dat Utrecht als industriestad in de 18e eeuw niet geworden is wat het krachtens aanleg beloofde te worden; de corporatieve organisatie in de oude gilstad was over het geheel voldoende soepel om zich bij het exporteerend grootbedrijf aan te passen en — waar noodig — het de benodigde bedrijfs- en verkeersvrijheid te verschaffen.

W. G. v. R.

1) Nauw verwant met de gildefonds is de nog steeds functionneerende bijlhouwersknechtsdodenbus (timmerliedenbus). Zij telde in 1937 nog 46 leden. Hoewel de financiële toestand verre van rooskleurig is, wordt nog steeds een begrafenisuitkeering gehandhaafd van 65 gulden.

2) Amersfoort was een typische gilstad, waar de industrie (katoenindustrie met zijn productie van bombazijn of fustein, half linnen, half katoen) streng geordend was. De Amersfoortsche overheid was echter al te gaarne geneigd aan de voor-kapitalistische, dikwijls benepen nivelleeringseischen der gilden recht te verleen. De heer Wiskerke geeft daarvan interessante mededeelingen en toont aan, dat de benepen bedrijfspolitiek ten slotte aan de Amersfoortsche bombazijnindustrie den doodsteek heeft toegebracht, waardoor deze tak van nijverheid zich naar Twente verplaatste.

3) De ruwe zijde werd uit Italië, Indië en Perzië betrokken; een poging om deze grondstof te Utrecht te winnen, liep op een mislukking uit.

4) De groot opgezette onderneming was niet in staat zich staande te houden en moest reeds na 20 jaar stilgezet worden.

## GEBOORTE EN DOOP VAN ORANJE-PRINSEN OP SOESTDIJK (TE BAARN).

B26810

Willem Alexander Frederik Constantijn Nicolaas Michael, geboren te Soestdijk 2 Augustus 1818, gestorven op Madeira 20 Februari 1848, en 21 April d.a.v. in de koninklijke grafkelder te Delft bijgezet.

Prins Alexander was de tweede zoon van den prins van Oranje, later koning Willem II, en van Anna Paulowna, grootvorstin van Rusland. Hij studeerde te Leiden en diende later als luitenant-generaal en inspecteur-generaal bij de cavallerie; hij was een onversaagd ruiter, zooals vooral in den bloeitijd van de Royal





Loo hawking club is gebleken. Er is ernstig sprake geweest van een huwelijk met de latere koningin Victoria van Engeland. Voor het borstlijden, dat zich in 1847 openbaarde, heeft de prins tevergeefs genezing op Madeira gezocht.

Utrecht den 2. Augustus 1818. Onder het afdrukken dezer ontvangt men de heuchelijke tijding, dat H.K.H. de Prinses van Oranje, van eenen Prins bevallen is.

— den 6. Augustus 1818. Volgens berichten van Soestdijk, bevindt zich H.K.H. de Prinses van Oranje, benevens Z.K.H. de Jonggeboren Prins, bij voortdurende welvarend.

— den 9. Augustus 1818. Gepasseerde Vrijdag werd alhier den verjaardag van H.K.H. de Prinses douairière [Wilhelmina] van Oranje Nassau, benevens de geboorte van eenen tweeden Prins, Hoogstderzelver achter-kleinzoon, zoo door het uitsteken der vlaggen van den Dom, van de publieke gebouwen en van eene menigte particuliere huizen, het houden van groote parade van het garnizoen, het bespelen van het carillon, als door andere vreugdebedrijven, plegtig gevierd. Des avonds om zes uren begaven de muzikanten van de schutterij dezer stad, bij het Maliehuis, onder een toevloed van aanschouwers, zich op het stads jacht, daartoe door Heeren Burgemeesteren goedgunstiglijk verleend, en voeren met hetzelfde onder het aanhoudend spelen van onderscheidene toepasselijke aria's, de stads cingels rond. Eene ontelbare menigte vergezelde, zoo langs de cingels als op de wallen, het gezegde jacht, en gaven menigvuldige blijken hunner vreugde te kennen.

De berichten, zoo wegens de gezondheid van H.K.H. de Prinses van Oranje, als van den jonggeboren Prins, blijven steeds allergewenschtst.

— den 13. Augustus 1818. In den loop der voorgaande week hebben zich de... deputatie en commissie, zoo van hier als van Amersfoort, naar het lustslot Soestdijk begeven, om bij Z.K.H. den Prins van Oranje de gelukwenschingen wegens de geboorte van een Prins, afteleggen; welke commissie meestendeels de eer hebben genoten ter tafel van Z.K.H. genoodigd te worden.

*Utrechtsche courant*, 3, 7, 10 en 14 Augustus 1818.

De doop vond op Maandag 24 Augustus 1818, den verjaardag van zijn grootvader koning Willem I, in de groote kerk te 's Gravenhage plaats.

Willem Frederik Hendrik, geboren te Soestdijk 13 Juni 1820, gestorven te Wolferdingen in Luxemburg 14 Januari 1879 en 25 Januari d.a.v. in de koninklijke grafkelder te Delft bijgezet.

Prins Hendrik was de derde zoon uit het vorgenoemde huwelijk, diende als schout-bij-nacht bij de marine en werd in 1850 stadhouder van Luxemburg. De prins huwde in 1853 met Amalia Maria da Gloria Augusta, hertogin van Saksen-Weimar-Eisenach, die in 1872 overleed, en hertrouwde in 1878 met Elisabeth Louise Frederika, prinses van Pruisen. Beide huwelijken bleven kinderloos.

Soestdijk den 17. Junij 1820. H.K.H. Mevrouw de Prinses van Oranje, bevindt zich even als de jonge Prins redelijk welvarende.

Eene jonge gezonde boere vrouw uit Soest, welke kortelings bevallen was, is tot minne bij den jongen Prins genomen. Z.K.H. de Prins van Oranje heeft

begeerd dat deze minne hare gewone kleederdragt aan het hof zal behouden, ten einde naderhand tot harent te kunnen terugkeeren, zonder van kleeding te moeten veranderen. Daar de man van deze minne slechts een daghuurder is, en zij dus zeer behoeftige lieden zijn, zoo is elk met het geluk, hetwelk dit huisgezin getroffen heeft, ten hoogste verheugd.

Men verneemt dat zoodra Mevrouw de Prinses zal hersteld zijn, Hunne Koninklijke Hoogheden zich naar Spa zullen begeven, om de baden te gebruiken.

Utrecht den 20. Junij 1820. Van Soestdijk verneemt men dat H.K.H. de Prinses van Oranje, benevens den jongen Prins, zich bij voortdurende, in eenen naar tijds omstandigheid, zoo gewenschten staat bevinden, als men zoude kunnen verlangen.

— den 15. Julij 1820. Uit Baarn verneemt men, dat aldaar vele voorbereidselen tot den doop van den jongen Prins, welke op Dingsdag den 18. dezer bepaald is, gemaakt worden. Eene menigte werklieden zijn bezig om het binnenste der kerk te veranderen. Van het huis van den Predikant is door den tuin tot aan de kerk een hoog gespannen en met doek overtrokken, waardoor de jonge Prins naar de kerk zal gedragen worden. Van onderscheiden plaatsen zijn reeds eene menigte menschen derwaarts gekomen, om deze plegtigheid bij te wonen, waartoe echter niemand dan met extra kaartje zal toegelaten worden.

— den 19. Julij 1820. Van Baarn verneemt men, dat de Doop van den jongen Prins aldaar gisteren met alle plegtigheid, bij het Programma omschreven, heeft plaats gehad. De jonge Prins werd door de Grootmeesteresse van H.K.H. de Prinses van Oranje, uit de pastorij door de overdekte gaanderij naar de kerk gebracht, terwijl de vier slippers van het kleed door vier Kamerheeren werden gedragen. Bij de inkomst in de kerk werd den jongen Prins aan H.K.H. de Prinses van Oranje, Hoogstdezelfs moeder, overgegeven, en bij den H. Doop, hetwelk de Hofkapellaan Krieger verrichtte, door Z.K.H. den Prins van Oranje ten doop gehouden; hebbende de jonge Prins de namen van Willem Frederik Hendrik, bekomen. De plegtigheid is in de beste orde en zeer statig afgeloopen. Bij de terugtogt werd den jongen Prins in de koets in de hoogte gehouden, en alzoo aan het van alle kanten toegevloede volk vertoond. — H.H. M.M. de Koning en de Koningin zijn na eenige uren op het Paleis te Soestdijk doorgebracht te hebben, weder naar het Loo terug gekeerd.

*Utrechtsche courant*, 19 en 21 Juni, 17 en 21 Juli 1820.

Willem Alexander Frederik Ernst Casimir, geboren te Soestdijk 21 Mei 1822, gestorven te Brussel 22 October 1822, drie dagen later in de Gereformeerde kerk der Augustijnen te Brussel begraven en 10 Mei 1840 in de koninklijke grafkelder te Delft bijgezet.

Amsterdam den 21. Mei 1822. Op heden heeft de voorzittende burgemeester dezer hoofdstad de navolgende vereerende missive ontvangen van Z.K.H. den Prins van Oranje:

„Wij hebben het genoegen mijnheer de president burgemeester U.E. de voor ons zoo gelukkige tijding mede te deelen, dat Hare Keizerlijke en Koninklijke Hoogheid, onze geliefde echtgenoot, door Gods goedheid, zeer voorspoedig, heden morgen om half zes uren, van een Prins is verlost.

Wij inviteren U.E. hier van mededeeling aan de leden der regering van de hoofdstad te geven, overtuigd uwer deelneming in onze vreugde, U.E. mijneheeren bij deze gelegenheid de verzekering van onze bijzondere welwillendheid en hoogachting vernieuwende.”

Dezelve missive is gedagteekend te Soestdijk den 21sten Mei 1822.

Utrecht den 2. Junij 1822. Van Soestdijk schrijft men in dato den 31. Mei het volgende: H.K.H. de Prinses van Oranje, benevens de jonge Prins, zijn zeer





welvarende. Men verneemt dat de jonge Prins den 18. Junij aanstaande in de Nieuwe Kerk te Amsterdam zal gedoopt worden.

— den 17. Augustus 1822. Van Soestdijk verneemt men dat de jongste Zoon van Z.K.H. den Prins van Oranje, zich zeer ongesteld vindt.

— den 22. September. Uit Soestdijk schrijft men in dato den 20. dezer het volgende: „Heden is de jongste Prins, welke zich eenigsints beter bevindt, met deszelfs gevolg, naar Brussel vertrokken. HH.KK.HH. de Prins en de Prinses van Oranje zullen met de andere jonge Prinsen en hunl. verder gevolg aanstaanden dingsdag, den 24. dezer, de reis naar Brussel aannemen”.

*Utrechtsche courant*, 24 Mei, 3 Juni, 19 Aug. en 23 Sept. 1822.

### BOEKAANKONDIGING.

*Pr. Saenredam*. 18 reproducties in lichtdruk naar zijn voornameste werken. Met een inleiding van H. P. Bremmer. Den Haag, 1938. (VIII blzn. met 18 pltn.). 20.

Van Pieter Janszoon Saenredams mooiste werk, dat hier gereproduceerd is, heeft, zooals te verwachten was, het meerendeel op Utrecht betrekking.

„Saenredam zal waarschijnlijk”, schrijft Bremmer in de inleiding, „een stil en rustig mensch geweest zijn, eenvoudig van natuur en die schilderde omdat hij daar een bepaalden aanleg voor had. Waarschijnlijk zal zijn werk niet bewonderd zijn geweest op de wijze als waarop wij dit doen en zal de schilder weinig vermoed hebben hoe men hem een paar eeuwen later, te midden van het andere werk der schilders uit zijn tijd, bewonderd en geprezen zou hebben. Hij is iemand, die zich in zijn werk openbaart als een stille, rustige ziel... Het ziet er alles zoo klaar en eenvoudig uit.

„Wat Saenredam schildert, pakt niet door het onverwachte accent, dat ons een schok geeft... Grootte conflicten schijnt hij niet doorleefd te

hebben... Men komt echter langzaam aan tot het besef, dat er iets is dat boeit... Het werk gaat in ons spreken, wij komen in geestelijk contact tot wat de levende aanleiding in den maker van dit werk geweest is om zich in deze wijze te objectiveren en wij beseffen, dat onder dit kalme oppervlak een diepe emotie geborgen ligt.

„Wij zien ... kerkgebouwen ... waar de schilder met de rustige aandacht en overgave, die hem eigen waren, het beeld tot stand heeft gebracht. Het domineerende is niet het zóó kunnen afbeelden en zóó accuraat kunnen geven ... Het is het sacrale van het protestante kerkinterieur, dat hij in beeld brengt en het heeft alles beteekenis enkel en alleen om de geestelijke gesteldheid waarin hij een en ander beleeft ... Hij ging zitten tekenen en schilderen en dan werd dat wonderlijke in hem levend.”

De keuze en de uitvoering der hier geboden afbeeldingen is zoo, dat de weergave der geestelijke waarde van architectonische scheppingen in Saenredam's werk gezien en begrepen, de taal zijner lijnen verstaan kan worden.

## MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN  
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 JULI  
1938

ONDER REDACTIE VAN:  
G. A. EVERS

13<sup>e</sup> JAARGANG  
N<sup>o</sup> 7

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

### HOOGELAND EN WILHELMINAPARK.

Twee belangrijke besluiten nam de gemeenteraad een halve eeuw geleden: 13 December 1887 werd besloten tot aankoop van het buitengoed het Hoogeland en bijbehorende gronden, en 20 December 1888 tot aankoop van het Oudwijkerveld, met aanvaarding van de voorwaarde daar een wandelpark aan te leggen.

Er was verschil in grootte en in prijs: het Hoogeland kwam in bezit der gemeente voor f 260.000.— en was ongeveer 9 H.A. groot, — het Oudwijkerveld kostte f 37000.— en had een uitgestrektheid van ruim 11½ H.A.

De aankoop van het Hoogeland werd voorbereid in een geheime zitting van den gemeenteraad, waarna openbare behandeling plaats had. Er waren — natuurlijk — vóór- en tegenstanders. Eenerzijds werd het noodig geacht dat „vanwege de gemeente uitbreiding gegeven worde aan de wandelingen”, omdat de meeste wandelwegen in de onmiddellijke omgeving der stad door den aanbouw van straten verdwenen of verdwijnende waren, „met name de zooveel bezochte wandelingen achter Abstede en Oudwijk”; bijna niet anders dan de singels, de bolwerken en de Maliebaan waren overgebleven. Anderzijds was men „met alle kracht tegen het voorstel” tot aankoop, omdat de zaak niet „nuttig en noodzakelijk” geacht werd voor de gemeente. Na een vrij lang debat werd met 15—9 stemmen besloten Burgemeester en Wethouders te machtigen tot aankoop van het buitengoed. Op 16 April zou, volgens nader besluit van 18 Januari 1888 de betaling der koopsom en de overdracht plaats hebben. Het huis zou dan ook ontruimd zijn.

Een voordracht van B. en W. om het woonhuis voor 6 jaren te verhuren werd 12 April 1888 door den gemeenteraad verworpen met 14 tegen 13 stemmen: men wilde zich niet voor zoo lang binden in het uitvoeren van nog te ontwerpen plannen tot het in exploitatie brengen van het terrein. Want om het geheel voor parkaanleg te bestemmen, was bij niemand opgekomen en daarvoor was de koopprijs ook te hoog geweest; er werd meerdere malen aangedrongen op voorbeeldige bezuiniging.

B26811



